

RAIŅA "PERSONAS KODS" 21. GADSIMTA ZĪMĒ. ESEJA

Gundega Grīnuma

gundega.grinuma@gmail.com

Atslēgas vārdi: *Rainis, Aspazija, 150. jubileja, UNESCO svinamo dienu kalendārs*

Apgalvot, ka šā gada jubilārs Rainis ir 21. gs. Latvijas "varonis" — pati lielākā mūsu literārā, intelektuālā vai politiskā autoritāte — nozīmētu grēkot pret patiesību. Taču dzejnieka 150. dzimšanas diena, kuru atzīmējam 11. septembrī, ar oficiālās Latvijas svētību tomēr kļuvusi gandrīz vai par sakramentālu datumu. Turklāt, šai svētībai pateicoties, līdz ar 16. martu, kad pusotra gadsimta jubileju atzīmējam leģendārās "Daugavas" sacerētāja līdzgaitniecei Aspazijai, arī 11. septembris ietverts pat šā gada UNESCO svinamo dienu kalendārā, un Rainis vēl nesen gan Rīgā, gan ārzemēs tika piesaukts arī Eiropas Savienības Padomes prezidentūras līmenī.

Oficiāli atbalstītā Raiņa vārda daudzinašana mūsu pašu mājās, kas sākās jau pērnā gada rudenī un turpinās līdz pat šai dienai, ap 11. septembri sita īpaši augstu vilni. Un tas, protams, ir apsveicami. Taču domājošam un sirdsgudram latvietim tomēr nekad nav bijis pārlietu svarīgi, vai valsts vara Raini nīdusi vai mīlējusi, vai arī vien izlikusies viņu mīlam un godinām. "Uguns un nakts" autora dzimšanas dienu patiens viņa pazinējs un cienītājs tik un tā aizvien apzinājies kā svētkus, kad Latvija kļuvusi par vienu spožu, rosinošu un attīrošu gaismu bagātāka. Apzinājies, ka tālā Sēlijas nostūrī, Tadenavas pusmuižas Varoslavānu māju pirtiņā, piedzimstot Jānim Pliekšanam, pasaulē nācis viens no visu laiku radošākajiem, nozīmīgākajiem un ietekmīgākajiem, kaut arī pretrunīgi vērtētajiem latviešiem.

Rainis. Domātājs. Dzejnieks. Dramaturgs. Politikis. Pareizāk sakot, ar "mūžības temperamentu" apveltīts dzejnieks, kurš gribēja būt arī politikis. Jaunās strāvas dvēsele. 1905. g. revolūcijas garīgais iedvesmotājs. Sociālists ar nacionālu stāju. Brīvības idejas adepts. Pasionārs. Vēstures filozofs. Dialektiķis. Liels dzejnieks, kurš lielu padarīja arī savas mazās tautas valodu un kultūru. Agrīns un ietekmīgs latviešu nacionālā valstiskuma idejas izteicējs. Jaunās, neatkarīgās Latvijas "garīgais prezidents". Ceļnieks starp pasaulēm, kultūrām un laikiem, kurš 19. un 20. gs. mijas radikālo ģeopolitisko, sociālo un garīgo pārmaiņu virpulī Latvijai un latviešiem meklēja

ceļu uz Eiropu, uz starptautisko kopību, uz cilvēces saprātu un sirdsapziņu. Jau dzīves laikā — "nemirstīgs cilvēks — vesela laikmeta simbols" (Arveds Švābe). Gaišregis. Vizionārs. Sludinātājs. Ģēnijs.

Būt ģēnijam nozīmē piederēt izņēmumiem — vēl jo vairāk tad, ja tu nāc no mazas, nebrīvas un anonīmas tautas, kura izsenis šķelta un skaldīta un kurai līdz kaulu smadzenēm iepotēts, ka tās vienīgā sūtība ir kalpot svešu varu interesēm. Būt ģēnijam nozīmē būt no apkārtnes nošķirtam un bieži vien nesaprastam savrupniekam arī savējo vidū.

Rainim nav divjūbrāļu ne latviešu literatūrā, ne filosofijā, ne politikā. Veltīgs ir

jebkurš mēģinājums viņa daudzveidīgo garīgo mantojumu iesprostot kādas iepriekš dotas domāšanas sistēmas, politiskas dogmas vai literāras paradigmas striktajos rāmjos. Savās intelektuālajās un radošajās pašizpaušmēs viņš ir pretrunīgs, reizēm naivs, mūža nogalē — šad tad nepietiekami paškritisks, bet vienmēr — “brīvs un pats”.

Savu laikabiedru vidū Jānis Pliekšāns *alias* Rainis jau kopš aizpērnā gadsimta 90. gadiem izcēlās ar neikdienišķi plašām interesēm un redzesloku. Ar filosofisku pasaules redzējumu. Ar eiropiešu domāšanas vērienu un atvērtību visam jaunajam. Ar pārliecību par subjektīvā faktora, t.i., cilvēka apziņas un gribas, ideālu un emociju svarīgo nozīmi sabiedriskajos procesos. Ar mērķtiecīgu kalpošanu “latvietības lietai”, sekmējot dzīvības dziņas, nacionālās pašcieņas un identitātes apziņas, patstāvības un idejiskas vienotības tieksmes nostiprināšanos tautā. Ar ētisku maksimālismu. Ar teju vai megalomānisku ambiciozitāti. Ar izkāpinātu pašpilnveidošanās patosu — īstenības izziņas metožu un informācijas apguves paradumu, kā arī estētiskās izteiksmes līdzekļu slīpēšanu un bagātināšanu mūža garumā. Ar askēzi privātajā dzīvē.

Rainis — erudīts, Rainis — “pasaulsmīklu minētājs”, Rainis mākslinieks tapa uz dziļu, sistemātisku latviešu tautas folkloras un cilvēces kultūras mantojuma studiju pamatiem. Viņa rosīgais, analītiskais prāts, kā dzejnieks sev atzinās pats, “neviļus gar visu darbojas, grib to sevī uzņemt, izskaidrot, slēgt un veidot”. Rainis tiecās aptvert esamības formas visā to daudzveidībā, izziņāt dabas un sabiedrības attīstības pamatlikumus, izprast atsevišķa indivīda nozīmi un vietu vēstures procesā, iesniegties “vistālākās nākamības dimensijās”. Vēl vairāk. Kā uzsver Imants Ziedonis, Raiņa “domāšanas kategorijas lauzās ārā no vēsturiskām koncepcijām un tuvojās kosmisko likumību izpratnei”.

Līdzās dažādām humanitāro un sociālo zinātņu nozarēm — literatūras teorijai un

vēsturei, valodniecībai, folklorai, mitoloģijai, filozofijai, ētikai, estētikai, psiholoģijai, socioloģijai — Rainis īpaši aizrāvās ar vispārējo un politisko vēsturi, ar lielo vēsturisko personību dzīvesstāstu izziņāšanu un adaptāciju “mākslinieciskai iegūtnēi”. Viņu nopietni interesēja arī tieslietas un dabaszinātnes. Viņš skolojās pie visu laiku lielākajiem māksliniekiem un domātājiem. Pie Homēra un Eshila, pie Dantes, pie Šillera un Šekspira, Ibsena un Hauptmaņa, Tolstoja, Dostojevskas un Turgeņeva. Pie Sokrata un Konfūcija, Hēgeļa, Ničes un Ludviga Bīhnera, Darvina un Timirjazeva, Marksa, Engelsa un Bēbeļa. Un vēl un vēl, un vēl. Taču visbiežāk par savu pavadoni virtuālajos ceļojumos Heses garā uz iedomātu “Rītu” jeb Austrumzemi Rainis izvēlējās savu garīgo mentoru numur viens — apgaismības laikmeta universālgēniju Gēti. No šiem ceļojumiem pa neaptverami plašo pasaules filozofiju, zinātņu, reliģiju un mākslu universu Rainis līdzīgi Heses “Ceļojuma uz Rīta zemi” (*Die Morgenlandfahrt*) protagonistam sava laika realitātē atgriezās “norūdīties, apbruņojies ar humoru, ar jaunu gribu tikt saprastam, ar jaunu mīlestību pret dzīvo, tā vajadzībām un maldiem”.

Cilvēka liktenis, kā apgalvo gudrie, ir viņa iedaba. Tas, kuram lemts lidot, nerāpo. Laikā, kad Rainis ienāk latviešu sabiedriskajā dzīvē un literatūrā — 19. gs. 90. gados —, svešas varas viņa zemi un tautu ir atstājušas ārpus likuma un taisnības. Jaunam cilvēkam, kurš “nespēj varu nedz ciest, nedz lietot”, ir tikai viena izvēle: dzīve kā “cīņiņš” par brīvību un dzimteni šī vārda šaurākajā un reizē arī visplašākajā nozīmē. Tikai izvēle nedodas rokā, pirms nav iegūta skaidrība par cīņiņā lietojamiem līdzekļiem un sevi kā cīņiņtāju. Skaidrības meklēšana ir ilga un mokoša. “Dienas Lapas” redaktors Jānis Pliekšāns jau ir “saēdies sevi” līdz pašnāvības domām, kad piedzīvo divas izšķirošas sastapšanās. Sastapšanos ar sociālismu un sastapšanos ar Aspaziju.

Sociālisma mācībai pēc liktenīgā brauciena uz Cīrihi 1893. g. Jānis Pliekšāns tik

kaismīgi pieķeras tādēļ, ka tajā beidzot ir atklājies, viņaprāt, "vienīgo līdzekli visus glābt". Bet glābt un atpestīt jaunais ideālists vēlas ikvienu "pazemoto un apvainoto", grib iecelt brīvības saulē savu zemi, tautu, tās kultūru, katru latvieti. Lai to panāktu, ir jāatrod ceļš pie sociālisma ideju "izvedošā spēka". Pie demokrātiskajām masām, strādniecības, pie pamatšķiras. Raiņaprāt, viņam vajag kļūt par pamatšķiras modinātāju un cīņā saucēju. Bet kā? Vai čemodānā ar dubultu dibenu slepus vadājot pāri robežai aģitācijas un propagandas literatūru? Vai drukājot un izplatot politikas proklamācijas?

Neilgi pēc "inficēšanās" ar sociālismu Jānis Pliekšāns laimīgā kārtā sastop nesen uzlēkušo latviešu literatūras "sarkano komētu" — apdāvināto, žilbinošo, skandalozo Aspaziju. Un šī, otrā, svarīgā sastapšanās Jaunās strāvas līderim beidzot dāvā iespēju kļūt par savi pašu. Par dzejnieku. Aspazijas personā Rainis atklāj sev gara spēkā līdzvērtīgu dvēseles biedreni, varētu pat teikt, savas patības trūkstošo daļu. Konģeniālā iekušanās spēja Aspazijai ļauj saskatīt un pilnībā atmodināt Raiņa poētisko talantu. Savukārt gatavība dalīties ar mīļoto cilvēku viņa brīvības cīnītāja — mūžīgā trimdnieka liktenī nodrošina iespēju šim talantam īstenoties. Bet dziļas jo dziļas saknes Raiņa dvēsele laiž arī Aspazijas dvēselē, un viens bez otra viņi nespēj dzīvot un strādāt vēl arī tad, kad dzīve abu mīlestību jau saberzusi putekļos.

Aspazijas atbalstīts, Rainis — "Fausta" tulkotājs un jauna tipa "nākotnes cilvēka" — "modernā Fausta" koncepcijas iedibinātājs latviešu literatūrā pamazām izaug par izcilu dzejnieku, tautas apgaismotāju un audzinātāju. Un t.s. pārejas laikmetā, kad Osvalds Špenglers prognozē drīzu Eiropas bojāeju un Vecā kontinenta garīgajā telpā dominē dekadentiskas noskaņas, Rainis tāpat kā Eliots, Milošs un vēl daži labākie no labākajiem 20. gs. literatūrā spēj "sakoncentrēt sava laikmeta traģisko pieredzi tajā neredzamajā punktā, kurā dzimst cerība" (Tomass Venclova).

Proti, pierāda, cik dziļu un paliekošu iespaidu uz sabiedrisko domu, uz tautas vēsturiskās apziņas, uz latvieša cilvēciskās un nacionālās pašcieņas veidošanos spēj atstāt jēgpilna, optimistiska, dzīvi apliecinoša māksla, ja vien dzejnieks brīdī, kad viņa tauta nostādīta aci pret aci ar izšķirošo dilemmu "būt vai nebūt", atrod istos vārdus tās uzrunāšanai.

Raiņa — intelektuāļa un dzejnieka — atstātais garīgais mantojums, protams, nav mērāms vienīgi ar viņa aprakstīto lappušu skaitu. Taču šī mantojuma apguve katrai jaunai paaudzei šķietami būtu jāsāk ar tām. Varētu likties — kas gan ir vienkāršāk: jāsadūšojas un cits pēc cita jāver vaļā Raiņa Kopotu rakstu akadēmiskā izdevuma (1977–1986) trīsdesmit sējumi. Taču — tā ir plaši izplatīta alošanās. Zinātniskajos rakstos gan ir iekļauti Raiņa pamatdarbi — viņa dzeja, pabeigtās un nepabeigtās lugas, proza, publicistika. Gētes "Fausta" tulkojums. Dzejnieka korespondence, dienasgrāmatas. Arī dzejas un dramatisko darbu varianti. Taču ārpus šī apjomīgā izdevuma palikusi daļa viņa mākslinieciskās jaunrades un patības izziņai visnotaļ būtisku materiālu: ne vien Rakstu sagatavošanas laikā cenzūras svītrotie, ar padomju ideoloģiju disonējošie teksti un tekstu fragmenti (jāpiebilst, to gan nav pārāk daudz), bet arī prāvs citu maz zināmu vai pilnīgi neapgūtu materiālu klāsts — daļa no viņa "radāmajām domām", autobiogrāfiskajām piezīmēm, pārdomām par politiskiem, valstiskiem, etniskiem un juridiskiem jautājumiem, 20. gadu runām un intervijām. Arī ceļojumu aprakstu uzmetumi un daudz citu tekstu, nemaz nerunājot par grūti pārskatāmo, taču ārkārtīgi vērtīgo Rainim adresēto vēstuļu mantojumu, kas līdz šim brīdim ir tikpat kā neuzarts pētniecisks lauks.

Kad un vai vispār šajos tekstos jebkad ielūkosies mūsdienu pētnieka — literatūrzinātnieka, vēsturnieka, politologa, sociologa, kultūrantropologa acs? Vai tie kādreiz tiks publicēti? Vai pēc tiem būs pieprasījums? Vai pieredzēsīm pērnā gadsimta 80. un 90. gadu

mijā — drīz pēc Raiņa akadēmisko Rakstu iznākšanas pārrauto un jaunajos bezcenzūras, drīzāk gan visatļautības apstākļos — neatjaunoto kontinuitāti Raiņa pētniecībā? Vai šī pēctecība vispār vairs ir atjaunojama agrākajā profesionālajā līmenī, ņemot vērā, ka “pārrauto saiti var aizvien sasiet no jauna, bet viņa top aizvien īsāka un nestiprāka” (Raiņa aforisms)?

Ar to šogad, dzejnieka jubilejas situācijā, īpaši aktualizējušies jautājumi nebeidzas. Vai kādreiz piedzīvosim modernas Raiņa zinātniskās biogrāfijas, dzejnieka enciklopēdijas, viņa dzīves un darbu hronikas, Raiņa vārdnīcas iznākšanas dienu? Vai jebkad Latvijā tiks izveidots kaut vai neliels par latviešu Gēti dēvētā Raiņa un reizē arī Aspazijas izpētes centrs, kura dibināšana pirmajos gados pēc neatkarības atgūšanas tika uzskatīta par pašsaprotamu latviešu nacionālās pašcieņas jautājumu?

Kā gan savādāk, toreiz sprieda kā valsts ierēdņi, tā arī rainologi un dzejnieka mantojuma glabātāji. Rainis taču ir mūsu nacionālais lepnums, viņš visa mūža garumā atrodas Latvijai un latviešiem izšķirīgo garīgo un politisko kolīziju degpunktā! Viņa mantojuma padziļinātā, no padomju laika ideoloģiskajiem spaidiem beidzot atbrīvotā apgūvē noteikti vajadzētu būt ieinteresētiem ne vien literatūrpētniekiem, bet arī citu humanitāro un sabiedrisko zinātņu speciālistiem abās brūkošā “dzelzs priekšvara” pusēs. Dzejnieka publicētajos un nepublicētajos rakstos taču ir tik daudz jaunajiem laikiem svarīgu, joprojām dzīvu, aktuālu domu, ideju, ierosinājumu. Nu kaut vai Raiņa “egalitārās nākotnes” utopija.

Mūsu “lielā dzejniekpāra” politiskā patvēruma vieta Šveicē — Kastaņola — Pirmā pasaules kara gados taču kļuva par latviskuma gravitācijas centru ne vien tādēļ, ka tur, Alpu dienvidpusē, vispilnīgāk atraisījās un visproduktīvāk īstenojās Raiņa mākslinieciskais talants. Brīvā un demokrātiskā Šveice zināmā mērā bija arī vēl netapušās brīvās Latvijas politiskā laboratorija. Tur, Vilhelma Tella zemē,

Raiņa meklējošais, uz nākotni vērstais prāts, pirmkārt, uzbūra neatkarīgās Latvijas valsts politiskos un garīgos pamatmetus. Otrkārt, gados, kad latviešu vairākumam kā dzimtenē, tā arī emigrācijā neaizsniedzams sapnis vēl šķita pati Latvija, Rainis jau meklēja intelektuālo, kultūras un ideoloģisko pamatojumu “brīvās Latves” integrācijai brīvajā nākotnes Eiropā. Vai tad acimredzami aktuālas nav paralēles latviešu domātāja un Eiropas Savienības pamatlicēja Žana Monē (*Jean Monnet*) proponētajās idejās? Turklāt vizionārs Rainis fantāzijā spēra pat vēl vienu soli tālāk. Proti, iztēlojamies vēl netapušo neatkarīgo Latviju kā pilntiesīgu, demokrātisku, augsti kulturālu Savienotās Eiropas dalībvalsti, dzejnieks aizdomājās līdz pat Vecā kontinenta nāciju solidaritātes un integrācijas globālajai nozīmei, meklējot tās vietu utopiskā pasaules savienoto valstu kopībā.

Taču — 90. gadu pirmajā pusē spēji uzvirtojusi interese par Raini kā mūsu “lielo eiropieti”, kura vieta un nozīme Latvijas ceļā uz Eiropas tautu kopību pēc politoloģes Vitā Matisas ierosinājuma starptautiski tika izdiskutēta divos Lugānas forumos (1990. un 1996. g.), drīz vien diemžēl atkal noplaka un vairs nav īsti atjaunojusies pat Rainim veltītajos šīgada jubilejas pasākumos Eiropas Savienības Padomes prezidentūras un UNESCO rangā. Un arī runas par Raiņa un Aspazijas izpētes centra dibināšanu šķiet aplukušas uz visiem laikiem.

Lai rainoloģijā sasniegtu kaut ko patiešām vērā ņemamu, darbā, ko tu dari, ir jāiemīlas. Tam jāklūst par aizraušanos, par kaislību, varbūt pat par dzīvesveidu. Taču jaunu pētnieku šāda perspektīva mūsu laikā nepavisam nevilina, jo negarantē ne pietiekamu eksistenciālu nodrošinājumu, ne augstu sabiedrisko prestižu.

Kādēļ tā? Kas šajos pēcatmodas gados ir noticis ar mums un Latviju, ja Raiņa mantojums ir nobīdīts mūsu garīgās un sabiedriskās domas perifērijā? Ja viņa atstātie teksti, personība un dzīvesstāsts ikdienā tiek pētīts un

popularizēts drīzāk garāmejot? Kādu iemeslu dēļ 21. gs. Latvijas publikajā telpā tik bieži dzirdam: par Raini runā visi, bet neviens viņu nelasa?

Turklāt nav jau tā, ka mūsdienu Latvijā nelasa vienīgi Raini. Līdzīgs liktenis, vispārējas vērtību sistēmas degradācijas un plašsaziņas līdzekļu veicinātas sabiedrības "stulbināšanas" rezultātā trešajā gadu tūkstoši piemēklējis arī citus pagātnes literatūras lielmeistarus. Ja 21. gs. vidēji statistiskais latvietis vispār vēl ko lasa, tad ne jau "hamletus, faustus vai jāzepus", bet gan t.s. vieglo beletristiku un pašpalīdzības grāmatas, kuras "tikai apstiprina paredzamus viedokļus un vispārpieņemtu skatījumu uz sevi" (Filips Deiviss).

Protams, ne jau katrai Raiņa rakstītajai rindai piemīt mūžības vērtība. Kā atzīmē epopejiskā biogrāfiskā romāna "Rainis un viņa brāļi" (1999) autors Roalds Dobrovenskis, "Fausta" tulkojumu jau nākas lasīt ar zināmu piepūli. Daudzi dzejoļi, kas sajūsmināja to pirmos lasītājus, nu izkaisīti pa divdesmitā gadsimta ceļiem kā no veltņa nobiruši siena stiebi. Simt gadu laikā mainījusies valoda — ko lai dara, dzejoļi un lugas noveco..".

Attiecībā uz Raiņa lugām es gan gribētu cienījamajam kolēģim nedaudz iebilst. Tieši tās, manuprāt, joprojām piedāvā visplašākās mūsdienīgu lasījumu un scēnisko eksperimentu iespējas arī šodien, kad uz Eiropas un Latvijas skatuvēm aizvien pārliecinošāk dominē t.s. postdramatiskā teātra principi. Arī Raiņa dzejai, it īpaši mīlas un filosofiskajai lirikai, skandināt kapa zvanus šķiet stipri pārāgi. Un vai tiešām jebkad aktualitāti zaudēs dzejnieka dienasgrāmatu un "radāmo domu" tekstos iemūžinātie paplašinātās realitātes un dzīves jēgas meklējumi, ētiskā maksimālista Raiņa morāles kodekss un vēl daudz, daudz kas cits?

21. gs. ir lietišķs un pragmatisks. Šodien, salīdzinot ar Raiņa laikmetu, valda jauni dievi, jauni likumi, jaunas brīvības, jauna mode, jaunas literāras paradigmas. Ir taču augsto tehnoloģiju un sociālo tīklu laikmets, globāli-

zācijas triumfa laiks. Laiks, kad mentālo varu pār cilvēku realizē nevis grāmata, literatūra, bet gan mediji — televīzija, prese, internets. Laiks, kad dzejnieks atšķirībā no 19. un 20. gs. mijas vairs nav pravietis, priesteris, sōģis, politiķis un vēsturnieks vienā personā, un dzeja vairs nav "vēstures apziņas veidotāja, ļaužu cerību un centienu paudēja, nav neapklusināmākā brīvības balss" (Vita Matīsa). Arī dzejnieks pats kļuvis par marginālu parādību mūsdienu pasaulē. Un tauta, sabiedrība, kā liekas, var gluži labi bez dzejnieka iztikt.

Modernais latvietis, tostarp arī jaunais literatūrzinātnieks, visu, kas nepieciešams viņa darbam un izklaidei, šķiet, var "uzguglēt" ar dažu datora peles klikšķu palīdzību. Rainis viņam šķiet pārlietu sarežģīts. Vecmodīgs. Smagnējs. Rainis ir mulsinošs. Dzejnieka personībai ir pārāk daudz dimensiju, lai kaut cik reljefi varētu apjaust tās koptēlu. Raini nevar patērēt bez intelektuālas un emocionālas piepūles. No sava lasītāja un arī pētnieka viņš it kā gaida par daudz. Raiņa darbi mūsdienu latvietim šķiet pārblīvoti ar grūti izprotamiem simboliem un alegorijām, un, kā apgalvo teātru ļaudis, saistītā valodā sacerētos Raiņa tekstus mūsu publika no skatuves vairs nespējot uztvert.

Rainim riebjas meli, negodīgums un no-devība. Rainis neglaimo latviešiem. Ne tiem, kas pie varas, ne tiem, kas no varas cieš. Rainis neidealizē neatkarīgo Latvijas valsti. Rainis ir "sociķis", tātad "sarkanais". Ak, patstāvīgi domājošs, partijas iekšējai disciplīnai un palaikam pat tās vadošajām direktīvām nepakļāvīgs individuālists? Kā teiktu Andrejs Upīts, neiesim taču apgrūtināt spriedumu ar lietas noskaidrošanu! Jo, gadiem ejot, par Raini ir sarakstīts un sarunāts tik daudz visa kā, ka tu, cilvēks, tik un tā nesaproti, kam ticēt, kam ne.

Rainis nav piejaucējams. Taču viņš acimredzot nav arī apejams vai noklusējams. Ļaunākais, ka Raini, pēc Jāņa Kalniņa ieska-tiem — "lielāko latviešu dzejnieku, cilvēku,

kam mūžā par visu dārgāks bija latviešu tautas liktenis, latviešu tautas pastāvēšana cauri visām vēstures kataklizmām,” dažādas varas un pretvaras savtīgos nolūkos atkal un atkal ir piesaukušas ar kangaru muti. Galu galā tišu, ideoloģiski motivētu sagrozījumu, puspatiesību un noklusējumu migla tā aizplivurojusi Raiņa dzīvesstāstu un personību, ka latviešu lielumlielais vairākums ir zaudējis orientāciju dzejnieka biogrāfijas faktos un neizprot ne pagājušo notikumu patieso jēgu, ne Raiņa lomu tajos.

Dažam no jums varbūt liksies, ka šobrīd, pilnā sparā turpinoties oficiāli atbalstītajam un dāsni finansētajam Raiņa jubilejas svinēšanas “maratonam”, pieminēt tik rūgtas, mūsu sabiedrībai neglaimojošas patiesības nevajadzētu. Rainis taču pašlaik tiek izcelts un daudzīnāts uz katra soļa — teātros, kino un koncertzālēs, Rīgas un provinces bibliotēkās, muzejos, pilsētu ielās un laukumos, pat Saeimas, ministriju un Latvijas bankas paspārnē (starp citu, tikko izlaistā Aspazijas un Raiņa piecu eiro monēta patiešām ir brīnišķīgs mākslas darbs). Bet, zinot, cik maz nopietnas cieņas un intereses dzejniekam to pašu viņa šībrīža slavinātāju vairākums velta ikdienā, ir grūti noticēt, ka pēkšņi, kā uz burvja mājiņa, Rainis teju vai visai Latvijai ir kļuvis pazīstams, saprotams un nepieciešams. Drīzāk šķiet, ka ne viens vien no dzejnieka daudzīnātajiem jubilejas pasākumos iesaistītajiem ar nolūku — skatieties, redziet, es arī esmu šeit! Arī man ir balss, kuru varu pievienot Raiņa slavinātāju korim. Jo šogad taču tā dara visi, un ja vēl ar to pašlaik iespējams tīri labi nopelnīt... Arī es taču varu izpausties, pakāpjoties uz jubilāra stiprajiem pleciem. Vai pat atļauties to, ko jūs, pārējie, neuzdrīkstaties — publiski ieņirgt dižgaram sejā, jo tādā gadījumā jau nu es noteikti tikšu gan pamanīts, gan ievērots.

Protams, tas ir apsveicami, ka laiki, kad par Raini drīkstēja izteikties vien “kā mūžīgās urravās” t.i., svinīgi un svētdienīgi, pagājuši uz neatgriešanos. Labi, ka vairs neeksistē aiz-

liegtas tēmas un brīvi var tikt apspriesti pat paši intīmākie Raiņa un Aspazijas privātās dzīves aspekti. Jautājums vienīgi ir — kā un ar kādu nolūku šodien mēs to darām. Un vai neizrakstām sev un reizē arī mūsu laikam garīgas nabadzības apliecību, vairs nejutot robežu, kad būtu jāatskan klikšķim: “Tālāk ne! Tagad aizvilksim priekškaru!”

Lai nu kā, man ļoti gribētos cerēt, ka jubilejas gada notikumi, kuros ieguldīts arī tik daudz radošu un patiesi ieinteresētu cilvēku izdomas, talanta, darba un labās gribas, turklāt arī ne mazums valsts līdzekļu, kļūs par izejas pozīciju Raiņa renesansei mūsdienu Latvijā. Ka Rainim drīzāk formāli izrādītais gods augstajā Eiropas Padomes Prezidentūras un UNESCO līmenī, joprojām trūkstot literāri augstvērtīgiem viņa darbu tulkojumiem lielo kultūrtautu valodās, nebūs izgarojis tukšās runās. Ka aiz neskaitāmajiem šā gada projektiem un projektiņiem viendienīšiem galu galā reljefi iezīmēsies un sabiedrības apziņā uz ilgu laiku nostiprināsies dzīvs, mūsdienīgs, fascinējošs Raiņa koptēls. Ka ap mūsu “sirdsapziņas dzejnieku” saceltā, brīžiem kaitinošā jubilejas ažiotaža mums būs likusi vismaz kaut ko no viņa mācīties. Ka Raiņa darbi biežāk tiks vilkti laukā no bibliotēku plauktiem un putekļi uz tiem tik biežāk kārtā turpmāk vairs nekrāsies. Ka vismaz dažiem jauniem cilvēkiem, atklājot sev Raiņa dumpīgo gara spēku un latvietim netipisko uzdrīkstēšanos, ienāks prātā holivudiskā doma — kādēļ gan šāds puisis no mūsu pašu latviešu vidus nevarētu būt mans varonis? Te gan jāpiebilst, ka tomēr atsakos pieņemt apgalvojumu, kas uzniris publiskajā telpā pēc daudzu skatītās un apjūsmotās “Raiņa sapņu” izrādes Nacionālajā teātrī — redz, mēs taču visi beigu beigās vismaz kaut kādā ziņā esam Raiņi, jo vai tad mūs nenomoka tie paši dēmoni, kuri savulaik mocīja arī viņu, par svētbildi padarīto dižgaru?

Jā, patiešām, arī Rainis bija tikai cilvēks — palaikam vājš, neizlēmīgs, grēcīgs, negants, varbūt arī pārlietu godkārigs. Taču

vienlaikus viņš, gribam to saprast un atzīt vai ne, ir arī mūsu cēlais bruņinieks. Gara aris-tokrāts. Godavīrs. Vājo un nevarīgo aizstāvis. Smalks un iejūtīgs sievietes skaistuma iemūžinātājs. Sirdsgudrs, dāsns, labestīgs un līdzcietīgs, sava tuvākā labā upurēties gatavs cilvēks.

Vai tādi patiešām esam arī mēs? Vai gri-bam un spējam tādi būt? Vai varat iedomā-ties kaut vienu mūsdienu Latvijas politiķi vai t.s. sabiedrības vērtību līderi, kuram šodien, liekot roku uz sirds, būtu morālas tiesības apgalvot to pašu, ko par sevi drīkstēja sacīt Rainis: "Es neesmu es, atsevišķa persona, es esmu .. reprezentants, sāpju nesējs, to, ko es, to jūt katrs godīgs latviets, katrs emigrants, es esmu tik balss (tik taure, ko noliek, kad tā nau vairs vajadzīga), es esmu spoguls, es esmu atbalss. Tādēļ es savus aizskārumus varu likt kā visu aizskārumus, es sev neko nepaturu, viss aiziet tautai"? (Starp citu, šis Raiņa rindas, fiksētas dienviņu trimdas otrajā gadā, 1907. g. 3. augustā, šeit tiek publicē-tas pirmoreiz.)

Šodien, kad pār Eiropu un Latviju jau atkal krīt tumša apokaliptisku draudu ēna un mēs atrodamies nenovēršamu radikālu ģeopolitisku pārmaiņu priekšā, Rainis kā allaž "posta un satricinājumu, pretstāves un cīņu laikos", mums no jauna var kļūt īpaši nepieciešams. Jo tieši viņš ir tas, kurš jau atkal mums uzdod nepatīkamus, smagus,

taču vitāli svarīgus jautājumus, uz kuriem nāksies atbildēt varbūt jau šodien pēcpus-dienā. "Ko mēs nu darīsim? Ko gribam? Ko ceram? Ko spējam?" Un visbeidzot: "Vai mēs paši gribam būt?"

Savu nelielo, Raiņa jubilejai veltīto eseju vēlos nobeigt ar līdzību. To esmu aizņēmu-sies no iepriekš jau pieminētā Hermaņa He-ses — rakstnieka, kurš līdzīgi Rainim kvalifi-cējams kā garīguma aizstāvis masu kultūras laikmetā. Vācu gara milžus — savrupniekus Bēthovenu un Niči, tik radniecīgus Rainim viņa tieksmē pēc neaizsniedzami augstajām vispārcilvēcisko ideālu debesīm, Hese iztēlo-jies kā mūžvecus vientuļus kokus. Šādi koki nepulcējas baros. To galotnēs šalc vējš, bet saknes iesniedzas bezgalībā. Taču viņi šis bezgalības dziļumos neizgaist, bet gan ar visu savu dzīvības spēku tiecas pēc viena, galve-nā: piepildīt tiem lemto sūtību — izveidot līdz pilnībai un attēlot sevi pašu.

Šādi koki ir svēti, apgalvo Hese. Tas, kurš prot ar tiem sarunāties, tos uz klausīt, uzzina patiesību, jo tie nesludina mācības un recep-tes, bet gan dzīves pamatlikumu. Tie dzīvo ilgu jo ilgu mūžu un ir daudz gudrāki par mums. Ja vēlamies, ja iemācāmies, ja spē-jam šādus kokus uz klausīt, tad gūstam prie-ku, kuram nav līdzīga. "Tas, kurš iemācījies uz klausīt kokus, vairs nekāro kļūt par koku," raksta Hese. "Tas nekāro būt ne par ko citu, kas viņš ir. Un tā ir dzimtene. Un tā ir laime."

RAINIS' "ID" IN THE ASPECT OF THE 21ST CENTURY: AN ESSAY**Gundega Grīnuma***gundega.grinuma@gmail.com***Summary****Keywords:** *Rainis, Aspazija, 150th anniversary, UNESCO International Days Calendar*

It would be violation of truth, to maintain that Rainis — our greatest literary, intellectual or political authority, who has his anniversary this year, is Latvia's 21st century "hero". However, the poet's 150th anniversary that was celebrated on September 11, with the blessing of the official authorities of Latvia, has become almost a sacramental date.

Besides, thanks to this blessing, starting with March 16, when we celebrated also the 150th anniversary of Aspazija, the companion of the author of legendary *Daugava*, the 11th of September has been included even in the UNESCO International Days Calendar, and recently Rainis was mentioned, both in Riga and abroad, on the level of the presidency of the EU Council.